

Romersk arkitektur

Det romerske tempel

Det romerske tempel udspringer af det etruskiske. Dette var bygget på en forhøjning, et podium med en relativ høj trappe, som førte op til indgangen på templets forside. En par søjler stod foran forhallen, ellers stødte cellamuren helt ud til kanten af podiet uden søjler. Det mindede om den mykenske megaronbygning (se s. 10).

Efterhånden som den lille bystat Rom ekspanderede, kom den i kontakt med den græske kultur i Syditalien og på Sicilien. De påvirkninger, som den romerske tempelarkitektur modtog herfra, inddrog den i et samspil med den etruskiske tradition, så et typisk romersk tempel kom til at se noget anderledes ud end et græsk. Påvirket af det græske peristyl, hvis søjlerække gik hele vejen rundt om templet, tilføjer

romerne nu også søjler på deres templers langside, men i modsætning til den græske model, indbygger romerne deres langsidesøjler i cellavæggen. En sådan tempeltype kalder man et pseudo-peripteros, et "falsk" peripteros. Nok skal det se flot ud med en søjleomkranset bygning, men det indre af templet er trods alt væsentligere for romerne end det ydre.

I modsætning til et græsk tempel, som oftest ligger frit i landskabet er det romerske skabt til en plads, som det ofte danner point de vue for, dvs. det ligger som "blikfang" for enden af pladsen. Hvor et græsk tempel var skabt til at blive set halvt forfra, således, at blikket omfattede hjørnevinklen mellem dets kort- og langside, skal et romersk tempel helst ses lige forfra, liggende for enden af en plads. Pladsens samlede rumvirkning er det vigtigste i romersk arkitektur. Den er skabt til at indramme en plads, så den bliver en lukket sal – et træk, der går igen fra antikken til renaissance og barokkens piazzaer i Rom.

Fig. 28. Torvet, Forum, i Pompeji er et godt eksempel på den typiske romerske arkitektur, som slutter sig om en plads. På dette computerskabte billede, som er lavet på grundlag af de eksisterende ruiner, ligger Jupitertemplet som point de vue for enden af torvet, flankeret af søjlegange og med den verdslige myndigheds bygning, curiaen, som pendant til templet i pladsens modsatte ende.



Fig. 29. Et typisk romersk tempel fra den republikanske tid, opført omkring 100 f. Kr., er dette såkaldte Fortuna-templet, som nok snarere var indviet til havneguden Portunus. Det står næsten intakt ved siden af et rundtemmel (se fig. 30) på Roms gamle kvægtorv, Forum Boarium.

Pantheon

Med Pantheon i Rom viser den romerske arkitektur sin originalitet og storslåethed. Bygningen er sammensat af to dele: en høj søjleprydet "tempelfront", en portikus, og en kæmpecylinder, som krones af en kuppel. Et græsk tempel kombineret med et rundt tempel. Kuplen er det mest originale. Konstruktionen af en sådan kæmpekuppel var kun mulig, fordi romerne havde opfundet "betonen". Det var en støbemasse, som bestod af alle mulige slags mindre sten som blev bundet sammen ved hjælp af kalk til-

sat vand (mørtel). Nu behøvede man ikke mere konstruere en kuppel ved at lægge den ene sten lidt ud over den anden for at afslutte med en slutsten øverst. Med den nye støbetechnik kunne man skabe selv bærende kæmpekupler som Pantheons. Også Pantheons cylinderkrop er lavet af beton, som bagefter er beklædt med teglsten - samme byggeteknik, som man anvender den dag i dag. Kassetterne i Pantheons kuppel er skabt ved hjælp af skabeloner af træ, som man hældte beton i. Når betonen var lagt, blev skabelonerne fjernet og kasette-formen blev stående. Kassetterne er en del af Pantheons "æstetik", uden

dem til at skabe liv ved deres dybde- og skyggevirking, havde kuplen virket flad og uinteressant. Men vi kan ikke rigtig forstå Pantheons æstetik, for vi ved noget mere om ideerne bag bygningen.

Som vi ser Pantheon i dag er det en bygning fra 120'erne e. Kr., opført under kejser Hadrian. Dedicationsindskriften over søjlefronten angiver ganske vist Agrippa, Augustus' svigersøn, som bygherre (i år 27 f. Kr.), men Agrippas Pantheon er fuldstændig forsvundet, og det skyldes kun Hadrians generøsitet, at den oprindelige bygherre nævnes i denne indskrift.

Pantheon er et produkt af den senere kejsertid og dens religion. I denne tid skabtes en blanding (synkretisme) af den gamle græsk/romerske religion og nyere "hellenistiske" strømninger fra Mellemøsten. I denne strømning indgik forestillinger om, at planetguderne havde indflydelse på menneskets skæbne, og at der eksisterede en kosmisk vekselvirkning mellem det guddommelige univers, makrokosmos, og mennesket, mikrokosmos. Universets enhed og den "kosmiske sympati" illustreres i hellenismen ved Zodiaken eller dyrekredsen, 12 stjernebilleder opkaldt efter dyr eller fabelvæsener som f. eks. løven eller tvillingerne.



Fig. 30. Romerne fortsatte den græske tradition med at lave rundbygninger (se fig. 23, s. xx). For romernes vedkommende kan inspirationen i øvrigt lige så godt være ældgammel lokal. For de bronzealderhytter, man har fundet nede på Forum Romanum i Rom var runde, og det berømte Vesta-tempel på Forum Romanum med Roms hellige rome-ild har måske lånt sin runde form fra den gamle byggeskik. I øvrigt blev det en tradition at kalde alle romerske rundtempler for Vesta-helligdomme. Det gælder også denne bygning, som står på Forum Boarium i Rom tæt ved Portunustemplet (se fig. 29). I realiteten er denne tholos indviet til Hercules Victor, den sejrende Hercules og opført kort før 100 f. Kr.

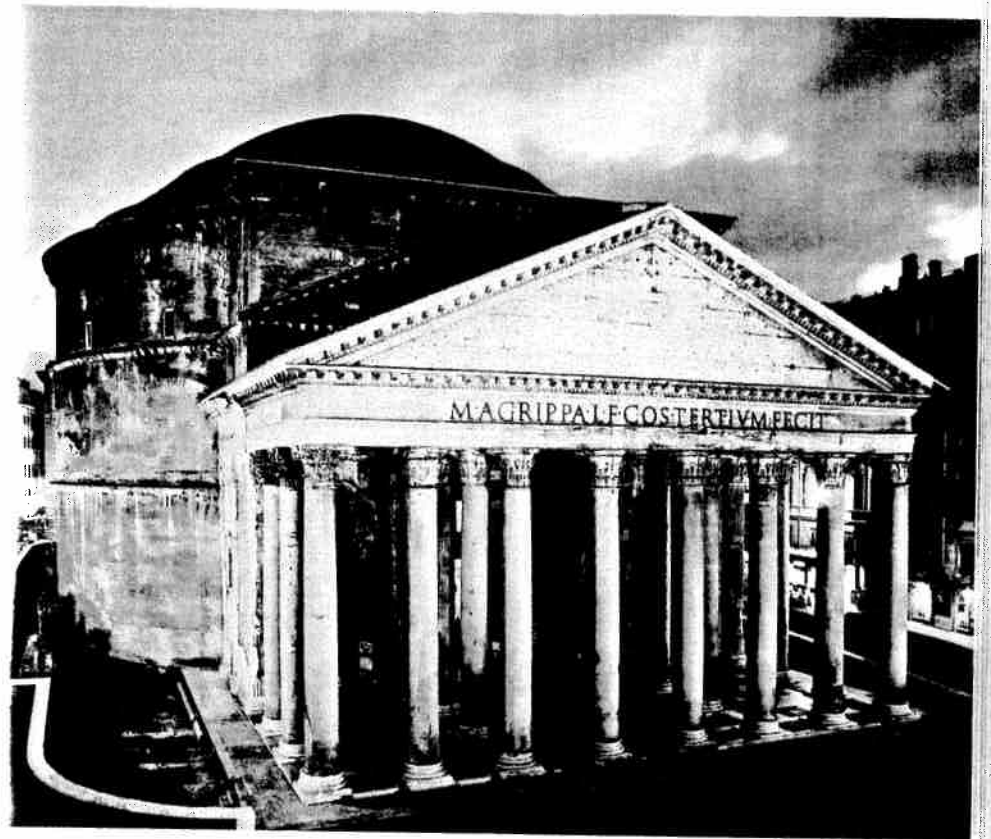


Fig. 31. Pantheons ydre. Den høje portikus domineres af 16 monolitiske (dvs. lavet i ét stykke) korinthiske søjler. Bagved ses den teglklædte betoncylinder, som udgør "kæmpens" krop og kuplen, som udefra virker "flad".



Fig. 39. Amfiteatrets indre struktur med den ovale arena fremgår tydeligt af dette luftfoto af amfiteatret i Pompeji, det ældste i romerriget, fra 80 f. Kr.

Triumfbuen

En triumfbue blev opført i forbindelse med en triumfmarsch. En sådan blev i kejsertidens Rom kun bevilget kejseren og hans sønner, og kravet var, at den sejrige feltherre skulle have ført en retfærdig krig med mindst 5000 faldne fjender. Oprindeligt har der eksisteret mindst 50 triumfbuer i det antikke Rom. Nu er der kun tre af slagsens tilbage: Titusbuen fra år 81, Septimius Severusbuen fra 203 og Konstantinbuen fra 312-315. Den smukkeste er Titusbuen, men den mest typiske, den hvis udformning anvendes op gennem "arkitekturhistorien", er Konstantinbuen rejst til minde om Konstantins sejr over sin medkejser Maxentius – en sejr, som gjorde Konstantin

til enkejser. Bygningen er opdelt i tre buer, en stor midterbue og to mindre sidebuer adskilt ved korinthiske søjler, som også afslutter buen i siderne. Triumfbuen afsluttes for oven med en såkaldt attika, en lav mureverbygning over en port eller en bue. På latin står her baggrunden for rejsningen af triumfbuen samt ikke mindst til hvem, den er dedikeret. I øvrigt er buens udsmykning i nogen grad genbrug af tidligere romerske bygningsdekorationer. Således stammer frisen over de små sidebuer samt statuerne af de otte barbarer på attikaen (fire på hver side) fra et monument, som hyldede kejser Trajans sejr over Dakerne i 113, mens de otte rundrelieffer mellem søjlerne stammer fra kejser Hadrians tid (117-138). Overalt er tidligere kejseres portrætter dog blev er-

stattet af Konstantins. Dette genbrug af fragmenter af tidligere monumenter – kaldet spolier – blev af renessancen og klassicismen opfattet som tegn på kunstnerisk forfald i senantikken, men det er i virkelighed udtryk for en ny æstetik, et formsprog, som skulle finde stor udbredelse i middelalderen.

For den romerske triumfbue kom til at leve videre i den europæiske kultur, og det på flere måder. For det første overtog andre imperatorer, som f. eks. kejser Napoleon, ideen og formen (den store triumfbue i Paris). For det andet går triumfbuens arkitektoniske

struktur igen i mange kirkefacader, f. eks. i renessancen (se fig. 52, s. 64) og verdenslige bygninger fra historicismens tid (se fig. 75, s. 90). Og sidst men ikke mindst kom den romerske triumfbue til at spille en rolle som led i den kristne kirkes symbolske indendørsarkitektur, hvor triumfvæggen symboliserer porten til himlen (se fig. 42, s. 51). Her er det ikke mere den romerske kejser, som kører igennem i triumf, men Kristus, som passerer fra himlen til sin jordiske menighed.



Fig. 40. Kejser Konstantins triumfbue ved Colosseum i Rom.

Basilikaen

Basilikaen var i den romerske kejsertid både en domstol og en torvehal. Basilikaen, hvis navn kommer af det græske ord for konge, basilæus, er muligvis inspireret af den persiske storkonges hal. Det klassiske Athen havde dog også en kongehal ("stoa basilæus"). Den var udformet som en treskibet hal, og denne indre opbygning i et stort hovedskib og to mindre sideskibe adskilt ved søjlerækker er identisk med det store græske tempels plan (se f. eks. s. 18 om Parthenon). Ligesom i Parthenon var de to lange søjlerækker hen mod hovedskibets afslutning ofte tværs over midterskibet, således at søjleskoven både virkede mere imponerende, og således at der blev skabt et

rum bag ved den adskillende forhøjning, pulpituret (se billede af "basilica ulpia", fig. 41). Dette rum var formet som en apsis, en halvrund udbygning. Her placerede man gude- og kejserstatuer, som man ofrede til, for f. eks. retsmødet begyndte. I senantikken smelter guden og kejseren sammen, indtil Konstantin den Store giver Gud, hvad Guds er og kejseren hvad kejserens er, idet Gud anerkendes som verdens skaber, mens kejseren indsættes som hans repræsentant på jorden. Den oldkristne basilika overtager den antikkens form og delvis også dens religiøse symbolik. I apsis erstattes kejseren af en Kristusfremstilling (se "Vor frue kirke" i København, fig. 67, s. 82), og pulpituret af et alter.

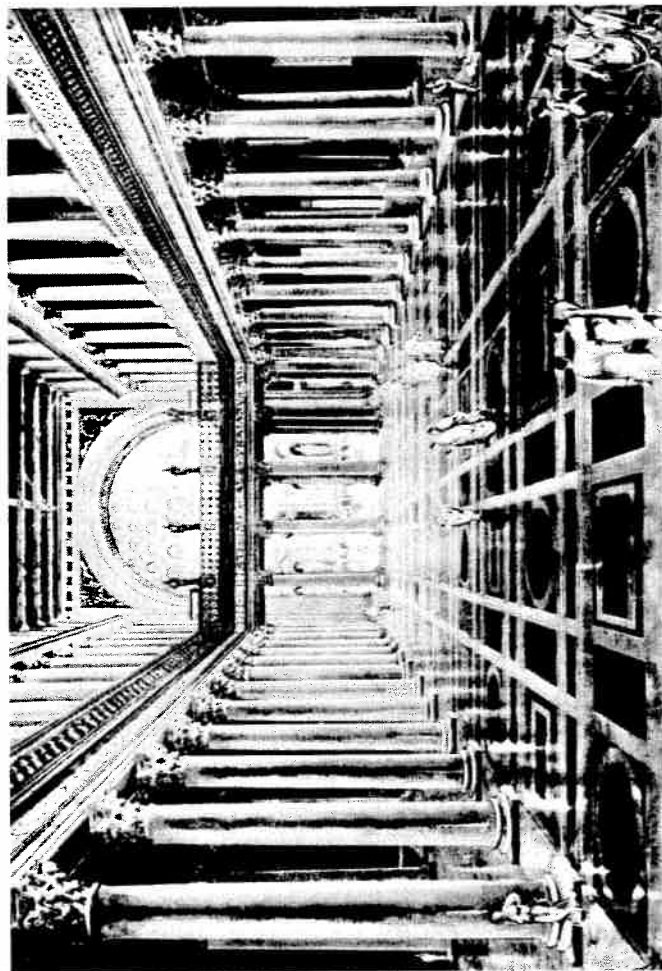


Fig. 41. De oldromerske basilikaer ligger i ruiner. Vi er derfor henvist til at få et indtryk af deres pragt gennem denne rekonstruktion af kejser Trajans (98-117) "basilica ulpia". Med sine ikke mindre end fem skibe i tre etager var den en af det antikke Roms største bygninger. Basilikaernes midterskib var højere end sideskibene, hvorved der skabtes et roligt "basilikalit overlys", som strømmede ind højt oppe gennem vinduerne under det flade tag.